

az előadások anyagában túltengjenek az ostoba kispolgári izlésnek megfelelő sikamlós-pikáns kuplék, a nyavalygó vagy limonádé-édes operettslágererek, a hülye kis röhgéttető „vigjátékok”...

Először Szabó Jenő és Kahána Jolán, majd Szabó Dénes fejtette ki álláspontját, hangsúlyozva, hogy a „munkásszínjátszás” szerepe nemcsak a szórakoztatás, hanem az öntudatra-nevelés is — elsősorban az öntudatra-nevelés —, és a szórakoztató résznek is névósnak és értékesnek kell lennie. Válaszképpen elhangzott a Munkásotthon vezetőségének óvatossági intelme, ami felbátorította a kispolgári beállítottságú műkedvelőket. Egymás után állottak fel a szereplési viselkedéstől megfertőzött fiúk és lányok, akik néhány betanult kupléjuk vagy operettslágerük előadását veszélyeztetve látták, és felháborodva utasították vissza azt a felfogást, amely nevelő vagy éppen forradalmi tendenciát akar az előadásokba bevinni pusztá szórakoztatás helyett. „A munkás hat napon át dolgozik, a hetediken pihenni akar. Egész héten hallja a »láncsörgést« meg az »ostorpattogást«, miért akarjátok még vasárnap is az idegörlő gondokra emlékeztetni a munkást? Nem elég az egész heti robot s az abból fakadó fáradtság, szomorúság?” — kérdezte egy nagy műkedvelői múlttal rendelkező, nem éppen fiatal borbélylegény.

Én akkor még nem játszottam a műkedvelő-gárdában. A zenekarban voltam, ahova Katonai Pista egész zenekara az én javaslatomra belépett, amikor meghallották, hogy Sárkány bácsi, az öreg állástalan tanító is belépett három zenélni tudó fiával. Ismeretlen voltam a „sztárok” között, és először fitymálva hallgatták fejtegetéseimet. Megpróbáltam úgy beszélni, ahogy éreztem, s mire bevégeztem a beszédemet, a szereplőgárda többsége a pártomra állt. Ferencsovics Pista, aki drámai szerepeket is játszott, és mindenki jól ismerte, utánam igazodott: a nevelő-tanító jellegű darabok mellett foglalt állást. Ő sem vonta kétségbe a vidám vagy satirikus daraboknak, daloknak a szükségét, de alá húzta, hogy nem olyan szatírákat akarunk, ahol az egyszerű ember — a paraszt, a cigány — tudatlanságát, esetlenségét gúnyolják ki, hanem olyan, ahol a gazdagot, a kapzsit, a tülekedőt, a talpnyalót, a sztrájktrórt, a gyári besúgót s az erőszakoskodása folytán kárvallott kapitalistát állítják pellengérré.

Ilyen darabok különben már rendelkezésünkre is álltak. A gyűlés végső fokon állást foglalt a tendenciás darabok mellett, és ezzel szélesre tárta a kaput egy több évig tartó forradalmi kultúr munka előtt. Felszólalásomnak az lett a következménye, hogy a gárda tagjai megválasztottak delegátusnak a Szaktanácsba.

Attól a naptól kezdve részt vettem a Szaktanács munkájában, képviselve a mintegy 60—70 tagot kitevő kulturális csoport rendező, színjátszó és zenész tagjait. A Szaktanácsba történt delegálásom új irányt és tartalmat adott élettemnek.

Veress Pál

A munkásegységfront erdélyi történetéhez

1944. május elseje rendkívül jelentős esemény a romániai munkásmozgalom történetében: ekkor hozta létre a Román Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt Központi Bizottsága a munkásegységfrontot.

Ismeretes, hogy az SZDP központi vezetőségének jobboldali elemei évenként át visszautasították az RKP Központi Bizottsága politikai platformján folytatott vitát az egységfront megteremtéséről. 1944 áprilisában azonban az SZDP Központi Bizottsága mégis elfogadta a munkásegységfront megteremtésének gondolatát. A harmadik munkáspárt — a Ghelerter-féle párt — mindig is a munkásegységfront mellett volt.

A munkásegységfront mindössze négy hónappal az augusztusi antifasiszta fegyveres felkelés előtt jött létre, s így nem hozhatta meg mindenben a várt gyümölcsöket. Mindenekelőtt azért, mert az RKP szervezetei és az irányítása

alatt működő tömegszervezetek mély illegálitásban voltak. 1938-ban formálisan felosztották az SZDP-t is ifjúsági szervezeteivel, szakszervezeteivel és női szervezeteivel együtt, az Antonescu—Horia Sima-féle Hitler-barát diktatúra bevezetésekor pedig ténylegesen is megátolták mindenféle tevékenységét.

A jórészt érthető nehézségek s fogyatékosságok ellenére — amelyek a munkásegységfront tevékenységében a fegyveres felkelést megelőző négy hónapban, majd a munkásosztály egységes pártjának megalakulásáig terjedő időben jelentkeztek — 1944. május elseje történelmi jelentőségű nap az RKP vezette munkásosztály egységének megteremtéséért folytatott harcban.

Az alábbiakban néhány személyes élményt szeretnék feleleveníteni, olyan előzményeket, amelyek szorosan kapcsolódnak ahhoz a küzdelemhez, amelyet az RKP erdélyi szervezetei a munkásegységfront megteremtéséért folytattak 1936—1940 között. E harcról keveset írtak, mivel alig maradt fenn olyan dokumentum, amelyből kitűnne a két párt vezetősége közötti egyetértés az egységfront tekintetében. Keveset írtak, mivel azok, akik a munkásegységfront megteremtésén fáradoztak Erdélyben, ennek a történelmi folyamatnak a megírását jórészt a történészekre hagyták, akik viszont — legyenek bármilyen hozzáértők is — nem élték át az eseményeket.

Ebben az időben szép eredményeket értünk el a sztrájkmozgalmak, a fasiszmus és a háború elleni utcai tüntetések megszervezésében, egy széles antifasiszta népfront megteremtéséért folytatott harcban. Sikerült bevonni a forradalmi szervezetekbe a dolgozó parasztság jelentős részét. Ilyen körülmények között az RKP erdélyi Területi Bizottsága — amelynek magam is tagja voltam — elhatározta, hogy a munkásegységfront megteremtése érdekében delegációt küld az SZDP Területi Bizottságához. Az RKP küldöttségében részt vettem mint az RKP erdélyi Területi Bizottságának titkára, társaim: Józsa Béla és Balauer Antal, ismert régi kommunisták. A küldöttség természetesen kidolgozott politikai platformot terjesztett elő, amely az RKP Központi Bizottsága által küldött platformtervezet alapján készült.

Az SZDP Területi Bizottsága a következő tagokból álló küldöttséget jelölte ki: Bruder Ferenc titkár, Teodor Bindea elnök, Hoffer Géza, a *Munkás Újság* főszerkesztője, Kandel Mór, a magántisztviselők szakszervezetének elnöke, Gheorghe Urzica és Patriciu Chişiu a nyomdászok szakszervezetéből, valamint Simion Rusu és dr. Deutsek—Pásztai Géza.

A két delegáció tagjait nem kellett bemutatni egymásnak, mivel a közös akciókból ismertük egymást. A gyűléseket nagy titokban dr. Deutsek Géza, Kandel Mór és más szociáldemokraták lakásán tartottuk.

Bár évek óta ismertük egymást, s vitáztunk a két párt politikai, taktikai irányvonaláról, a tárgyalások ennek ellenére tartózkodóan, sőt egyenesen hidegen, az egymással szembeni gyanakvás légkörében kezdődtek. Ez természetes is volt, hiszen a két munkáspárt között régóta nézeteltérések voltak, ami néha elvtelen veszekedéséssé fajult. Ki volt a hibás ezért a helyzetért? Személyes véleményem szerint mind a két fél. A szociáldemokraták „osztály-áruolóknak” nevezték a kommunistákat, akik viszont „szociálszovinsztáknak”, „szociálfasisztáknak” titulálták a szociáldemokratákat. Hatott a III. Internacionálénak az állásfoglalása, amely szerint a szociáldemokraták megkülönböztetés nélkül mindnyájan a munkásosztály ellenségei, de ugyanakkor az a Szociáldemokrata Internacionálé terjesztette vélemény is, amely a kommunistákat tartotta a munkásosztály áruolóinak, javíthatatlan kalandoroknak.

Ezek az elméletek és ez a gyakorlat akadályozta azt, hogy a tőkés-földes-úri rendszer teremtette nyomorúságos helyzetük miatt felháborodott munkások nagyobb tömegben és határozottabb formában szervezkedjenek akár a felszólalt, de illegálisan működő egységes kommunista szakszervezetekben, akár a szociáldemokrata szakszervezetekben. A tőkésék természetesen kihasználták ezt a helyzetet, és megalakították a szovinszta, vallásos beállítottságú — úgynevezett „sárga” — szakszervezeteket, amelyekben a munkáltatók és a munkások egyaránt részt vettek.

A fasiszta mozgalom erőteljes előretörése nyomán minden kommunista számára világossá vált, hogy sürgősen fel kell számolni a három munkáspárt közötti nézeteltérést, haladéktalanul létre kell hozni a munkásegységfrontot, amely egy széles körű antifasiszta arcvonal magává válhat. Az RKP Központi Bizottsága határozottan és következetesen harcolt mindezt, kereste a

közeledést az SZDP vezetőségéhez a munkásosztály egységes akcióinak érdekében. Az RKP Központi Bizottsága, hogy a közös munkásszervezetek megteremtését megkönnyítse, 1935-ben feloszlatta az egységes szakszervezeteket.

Azon az országos konferencián, amely ezt elhatározta, részt vett Gheorghe Stoica a Román Kommunista Párt részéről, Ilie Pintilie és e sorok írója mint a romániai Egységes Szakszervezetek Központi Tanácsának titkárai, valamint az ország különböző vidékeinek a kiküldöttei. Nem sokkal azután, hogy az RKP a munkásosztály akcióegysége érdekében elhatározta saját szakszervezeteinek önfeloszlatását, az Országos Szakszervezeti Tanács hatása egyre nagyobb lett a munkásokra és más kategóriájú dolgozókra.

Az ország számtalan városában, az üzemekben, gyárakban, vállalatokban, műhelyekben és hivatalokban száz és száz sztrájkot rendeztek az alulról jövő munkásegység alapján. A sztrájkok idején a kommunistákból, szociáldemokratákból, nemzeti parasztpárti vagy pártonkívüli munkásokból és alkalmazottakból megválasztották a sztrájkbizottságot, megalakították az önvédelmet szolgáló sztrájkórséget. Az RKP szervezetei a leghatározottabban védtek a sztrájkoló munkások egységét, az alulról jövő egységfrontot, amely életképességét azzal bizonyította, hogy a sztrájkok részben vagy egészben elérték céljukat. Ily módon állandóan nőtt az RKP politikai befolyása a tömegekre, lelepleződtek az opportunisták, mivel a forradalmi tömegek gyakorlatilag a munkások egységes frontja mellett álltak ki.

A munkásegységfronttal kapcsolatos gyűléseket a két párt kiküldöttei hetenként tartották. Az SZDP megbízottjai kérték, hogy ne népszerűsítsük az egységfront megteremtésével kapcsolatos egyezkedéseket, nehogy az SZDP egyes opportunisták vezetői megtudják, és esetleg leállítsák a tárgyalásokat. Mi, kommunisták abból a megfontolásból: nehogy kárt okozunk az alulról jövő egységfrontnak, beleegyeztünk abba, hogy mindaddig, amíg közös megállapodás szerint nem jön el az ideje, nem fogjuk népszerűsíteni az egységfrontra vonatkozó megegyezést. Egyébként tudomásunk volt arról, hogy az RKP Központi Bizottsága egy politikai platformot tartalmazó levelet küldött az SZDP Központi Bizottságának.

A munkásság azonban széles körben tudott arról, hogy megegyezés született a két munkáspárt területi vezetősége között a szakszervezetek vonalán kialakítandó egységfront tekintetében. Eppen ezért egységes szakszervezeteket hozott létre, a kommunista és szociáldemokrata megbízottak együtt mentek a még szervezetlen munkásság megszervezését célzó összejövetelekre, együtt vettek részt azokon a gyűléseken, amelyek elhatározták a sztrájkok befejezését, a két munkáspárt tagjai között jórészt megszünt a polémia, a harcot a kizsákmányolók, a terror és főleg a fasiszmus ellen irányították. Ugyanakkor leleplezték a nacionalista jellegű „sárga” szakszervezeteket. Az üzemekben létrehozott egységes szakszervezetekben szabadon, a munkásdemokrácia tiszteletben tartásával választották meg a vezetőket a becsületes szakszervezeti tagok közül. Mi, kommunista delegátusok persze tudtuk: sok, nagyon sok türelemre van szükség ahhoz, hogy teljes egyetértésre jussunk az egységfront valamennyi kérdésében.

Az RKP Területi Bizottságának platformja második pontjában kimondta, hogy meg kell szüntetni a civakodást a két párt között, együtt kell működni a demokrácia és az állampolgári jogok védelmében, a sovinizmus és fasiszmus leleplezésében. A platform ugyanakkor előírta azt is, hogy a két munkáspárt működjön együtt a parlamenti választásokon, kössön szövetséget — mindenféle kompromisszum nélkül — a demokratikus polgári pártokkal, kölcsönösen tájékozottassák egymást a fasiszmus előtt meg nem hódolt polgári pártokkal folytatott tárgyalásaikról. 1937-ben Iuliu Maniu a Nemzeti Parasztpárt nevében — a becsületes emberek legnagyobb megrökönyödésére — paktumot kötött a Vaszgárdával. A két munkáspárt gyűléseken, összejöveteleken, a legális és illegális sajtóban leleplezte Maniunak ezt a demokráciát eláruló tettét. A két delegáció egyik gyűlésén megállapodtunk abban, hogy ha nem tudunk megegyezni a polgári pártokkal a fasiszta mozgalom elleni közös fellépés tekintetében, akkor a munkásegységfront listájával indulunk, együttműködve az Ekésfronttal, a MADOSZ-szal, a Demokrata Blokkal, az Antifasiszta Bizottsággal, a szakszervezetekkel, a Demokrata Nők Szövetségével, a Szocialista Ifjúsági Szövetséggel és más demokratikus szervezetekkel.

Az RKP platformjának harmadik pontja az ifjúsági és női szervezetekkel foglalkozott. Mi azt javasoltuk, hogy a két párhuzamos ifjúsági és női szervezet egyesüljön, és kizárólag az egységfront vezetésével tevékenykedjék. A szociáldemokrata delegátusok hosszú vita után beleegyeztek abba, hogy a kommunista ifjak és a Demokrata Nők Szervezetének tagjai részt vegyenek a hasonló szociáldemokrata szervezetekben.

Az SZDP kiküldötteivel folytatott elég hosszas vita után Vasile Pogăceanu elvtársat, aki a KISZ erdélyi Területi Bizottságának titkára volt, de a sziguranca ezt nem tudta róla, megválasztották a Szociáldemokrata Ifjúsági Szervezet elnökévé. S az ilyen eset nem volt egyedülálló. Ily módon a szociáldemokrata ifjúsági szervezet, amely az idősebbek mellett részt vett a sztrájkok megszerzésében és egyéb osztályakciókban, a tanulmányi körök munkájában, a Román Kommunista Párt soraiból gyarapító utánpótlás forrása lett, marxista, antifasiszta szellemben nevelte az ifjakat.

A két párt közötti egységfront alapján erőteljes forradalmi jellegű női szervezet is létrejött. Ez a szervezet vezetőségét demokratikus úton választotta az RKP és az SZDP tagjai közül. Elnök lett Kandel elvtársnő, az SZDP tagja, a bizottság tagjai között sok kommunista is szerepelt, mint Szilágyi Aliz, Mețiu Erna, Cheresteșiu Rozália, és más munkásnők. A nőszervezet igen tevékeny volt, különösképpen Kolozsvárt és a megye falvaiban. Ugyanakkor irányította és szervezte a munkát Erdély többi városában is. Vele párhuzamosan az RKP vezetésével más női szervezetek is működtek: a Demokrata Nők Szervezete, a Nő- és Gyermekevédelmi Szervezet, de a Vörös Segélyben is tevékenykedtek nők, mint a kommunista Elisabeta Sencovici, Braun Rozália és sokan mások.

Az RKP delegációjának platformjában fontos pontként szerepelt az, hogy az együttélő nemzetiségek dolgozóinak biztosítani kell a munkához való jogot és a demokratikus szabadságjogokat. A romániai reakció, a fasiszta és sovinszta pártokkal az élen, megtevesztő jelszavakat terjesztett a nemzeti kérdésre vonatkozóan. Az SZDP megbízottjainak nem volt ellenetűk és ponttal kapcsolatos javaslatainkkal szemben. Ily módon közösen megállapodtunk abban, hogy a két párt minden sztrájkmozgalomban, tüntetésben, a különböző előadásokon, az illegális és legális sajtóban következetesen fel fog lépni az együttélő nemzetiségek dolgozóinak munkához való jogáért és jogegyenlőségéért.

A hetenként tartott gyűléseknek egy másik témája a kormány profasiszta törvényeivel, a Károly-diktatúrával szembeni fellépés, a különböző követelések érvényesítése, a munkás-paraszt szövetség kérdése volt. A Szociáldemokrata Pártnak, nem lévén falusi szervezetei, igen csekély volt a befolyása falun.

Az egységfrontra vonatkozó megegyezés az RKP és SZDP erdélyi szervezetei között az 1936—1940-es periódusban — minden hiányossága ellenére — pozitív eredményeket hozott. A két párt és az őket övező szimpatizánsok megértették, hogy a munkásság, parasztság és a haladó értelmiség legfőbb ellensége a fasiszta mozgalom, függetlenül attól, milyen módon nyilvánul meg. Az erdélyi részekben kialakult munkásegységfront megszilárdította a román nép és az együttélő nemzetiségek dolgozói testvériségét a tőkés kizsákmányolás és a fasiszta elleni harcban.

A két párt erdélyi szervezetei között létrejött egységfront nyomán 1936—1940 között az RKP vezette szervezetek — az Ekésfront, a MADOSZ, a Demokrata Blokk, az Antifasiszta Bizottság — igyekeztek teljessé tenni minden dolgozó egységét, és tárgyalásokat folytattak a Nemzeti Parasztpárttal és egyes demokratikus erőkkel, hogy megteremtsek helyi, területi és országos szinten az antifasiszta szövetséget. Egyes kérdésekben megegyezésre is jutottak a Nemzeti Parasztpárt vajdahunyadi, bánáti, kolozsvári és más szervezeteivel.

Az Erdélyben létrejött munkásegységfront a gyárakban és üzemekben, a falusi dolgozók körében eltorlaszolta az utat a fasiszta szervezkedés előtt, úgyhogy a fekete- és zöldingeseknek minden külső segítség ellenére csak néhány fasiszta gócot sikerült kiépíteniük a deklasszált és kalandor elemekből.

Az 1936—1940 közötti időszak egységfront-akciói fontos kiindulópontul szolgáltak az elkövetkező harcok sikeres megvívásához.